

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: **Ekonomie en democratie in het staatsbestuur**

Scholten, G.H.

Citation

Scholten, G. H. (1974). Boekbespreking van: *Ekonomie en democratie in het staatsbestuur*. *Acta Politica*, 9: 1974(3), 350-351. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449407>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449407>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

J. van den Doel, *Ekonomie en democratie in het staatsbestuur*, Deventer (Kluwer) 1973, 31 p.

Met Van den Doel doet, na de rechtswetenschap, de sociologie en de politicologie, nu ook de 'new political economy' zijn intrede in de Nederlandse universitaire bestuurskunde. In deze Nijmeegse oratie stelt Van den Doel de vraag of 'de politieke en ambtelijke instellingen van moderne democratische maatschappijen in staat zijn om die kollektieve goederen en diensten te verschaffen die de individuele burgers wensen'. (p. 3). Hij tracht na te gaan in hoeverre 'economische rationaliteit van individuele burgers, door middel van democratie in het staatsbestuur inderdaad wordt bereikt' (p. 7). Daarbij stelt hij die rationaliteit gelijk aan 'economiciteit', 'die vorm van rationaliteit waarbij voor individuele burgers een zo groot mogelijk overschot tot stand is gebracht van verkregen economische waarden boven opgeofferde economische waarden, waarbij deze beide groepen waarden dan worden gewaardeerd zoals individuele burgers hen wensen te waarderen'. Democratie wordt begrepen als 'parlementair-bureaucratische democratie' in Schumpeteriaanse zin (p. 6).

Van den Doel onderscheidt drie categorieën participanten die zich actief met het staatsbestuur inlaten: de burger die zijn versie van het maatschappelijk welzijn tracht te maximaliseren; de politicus die zijn kans op herverkiezing of het door hem gewenste beleid en de leidinggevende ambtenaar die de omvang van (de begroting) van zijn afdeling tracht te maximaliseren (p. 7). Aan de hand van een analyse van hun gedrag komt hij tot de slotsom dat ook collectieve actie onder de bestaande institutionele omstandigheden niet in staat is het individuele welzijn van burgers optimaal te realiseren. Van den Doel acht, van alle bestaande instellingen, de parlementair-bureaucratische stelsels wel de minst slechte, maar vindt hen niettemin 'slecht' omdat zij ineffectief zijn voor het verwezenlijken van een economisch optimum voor individuele burgers.

Oorzaken hiervan zijn onder meer dat de belangen van burgers uiteenlopen, machtsposities ongelijk zijn en men zich niet steeds 'Pareto-efficiënt' gedraagt. Beslissingen over gemeenschappelijke voorzieningen en bijdragen aan de kosten worden veelal gescheiden genomen. Bovendien worden, volgens Van den Doel, degenen die de meeste baten bij een collectieve voorziening hebben in het algemeen door de anderen uitgebuit. Wanneer men op basis van 'one man one vote' beslist wordt geen rekening gehouden met verschillen in intensiteit en er is het probleem van de 'voting paradox'.

In feite worden in grotere gemeenschappen de collectieve onderhandelingen aan gespecialiseerde vertegenwoordigers gedelegeerd. In navolging van Hoogerwerf, onderscheidt Van den Doel bij deze politici 'carrièremakers-doelen' en 'beleidsdoelen'. De eersten vloeien voort uit het verlangen naar stemmenmaximalisatie en (her)verkiezing, de tweede worden 'autonoom' bepaald. Hij meent dat de laatste het meest in de Nederlandse politieke cultuur passen en dat dit de kans op economiciteit voor de burgers aanzienlijk kleiner maakt. Maar ook stemmaximaliserende politici zullen geneigd zijn te streven naar voorzieningen waarvan de baten duidelijker zijn — of eerder duidelijk zijn — dan de kosten.

Evenals Niskanen, Koopmans en anderen, meent Van den Doel dat leidende ambtenaren er op uit zijn de omvang van de productie en de begroting van hun diensten te maximaliseren. Soms zal dit een correctie zijn op de neiging van poli-

tici om collectieve voorzieningen te onderwaarden, maar het kan ook het anti-optimale gedrag van politici versterken.

Ter verbetering van de situatie bepleit Van den Doel meer aandacht voor de intensiteit van de verlangens van de burgers, zoals die ook buiten het stemhokje in persiegroepen en acties naar voren komen en constitutionele hervormingen die de politici meer afhankelijk maken van de stembusuitslag. Hij acht het wenselijk het parlement ook over programmabegrotingen te laten beslissen. In tegenstelling tot Niskanen en Koopmans, ziet Van den Doel weinig in een 'winstprincipe' bij ambtelijke diensten. Hij meent dat invoering van 'intern ambtenaren-zelfbestuur' onder bepaalde condities een beter middel is om de expansiedrang van departementen te doen verminderen.

De benadering van Van den Doel laat buiten beschouwing dat het staatsbestuur ook anders dan vanuit het gezichtspunt van de 'economische waarden' van de individuele burgers beschouwd kan worden. De vraag is of de hieruit voortvloeiende verwaarlozing van de 'symbolic uses of politics' (Edelman) de betekenis van deze analyse niet aanzienlijk beperkt. Ik vraag mij ook af of men in een dergelijke analyse 'carrièremakers-doelen' en autonoom gevormde 'beleidsdoelen' van politici wel zo scherp kan scheiden. Er is een voortdurende wisselwerking, er zijn stemmen nodig om het beleid te kunnen realiseren en beleidssuccessen om stemmen te trekken. Het ministerschap, hoogtepunt in een Nederlandse politieke carrière, staat wel eens op gespannen voet met stemmaximalisatie. Het is voor mij zeer de vraag of 'intern ambtenaren-zelfbestuur' de druk tot vergroting van het apparaat wel zal doen verminderen. Gedemocratiseerde ambtelijke organen, zoals universitaire vakgroepen, vechten even vrolijk om extra fondsen en formatieplaatsen als de hoogleraren 'oude stijl'.

Het is mijns inziens niet zo gelukkig de woningbouw een 'kollektief goed' te noemen (pp. 4 en 11). In het algemeen worden woningen immers 'exklusief' bewoond. Evenmin is het juist te stellen dat zij die de meeste behoefte aan een collectief goed hebben, in het algemeen door de anderen worden uitgebuit. Weliswaar zullen zij inderdaad in het onderhandelingsproces veelal gedwongen worden een meer dan evenredig deel van de kosten te betalen, maar zij profiteren er uiteraard ook meer van. Tenslotte heb ik bezwaar tegen de opmerking dat in 'systeemtheorieën de staat holistisch wordt opgevat' en dat die dan gezien wordt als een zelfstandige eenheid die 'uiteindelijk onafhankelijk van zijn burgers doeleinden kan stellen' (p. 30). Dat is in sommige systeemtheorieën wellicht het geval, maar de meer gangbare politicologische systeemmodellen, zoals dat van Easton, zien de politieke producten afhankelijk van de door de burgers gestelde eisen en van de door hen gegeven steun.

Een intreedende is een belofte. Deze oratie van Van den Doel belooft een boeiend en intelligent bestuurskundig voortbouwen op een terrein dat in Nederland tot nu toe nagenoeg uitsluitend vanuit de sfeer van de openbare financiën (Drees jr., Stevers, Koopmans) werd ontgonnen.

G. H. Scholten